

שער ראשון

קובץ מאמרים לזכרו של
פרופסור שלמה מורג
מבכירי החוקרים
של הלשון העברית

וי באב תרפ"ו (1926) - כ"ג באלול תשנ"ט (1999)

פתח דבר לשער הראשון

השער הראשון בגיליון זה של 'במכללה' מוקדש לזכרו של פרופ' שלמה מורג, מגדולי הבלשנים של הלשון העברית. פרופ' מורג העשיר את המחקר בלשון העברית העתיקה והחדשה עושר רב, ועל כך זכה להוקרה רבה מעמיתים בארץ ובעולם. הוא היה חתן פרס ישראל וחתן פרס ביאליק. ממחקריו הרבים נציין את הידוע ביותר 'העברית שבפי יהודי תימן', כן נזכיר את מפעלו החשוב ביותר, מפעל מסורות הלשון. מפעל זה ממשיך לפעול עד עצם היום הזה בזכות ממשיכי דרכו של פרופ' שלמה מורג.

רוב המאמרים שבשער זה נישאו בהתכנסות לזכרו שנערכה במכללה ב-ח' בסיוון תשס"א.

בראש השער מובאים דבריו של אהרן דותן, מנחה ההתכנסות, לזכרו של פרופ' שלמה מורג ז"ל. דותן, חבר ועמית של פרופ' מורג, מעלה קווים לדמותו של שלמה מורג, המדען והאדם, ולפועלו הרב והחשוב במחקר הבלשני. דותן התוודע למורג בשנת תש"ז באוניברסיטה בהר הצופים ודבריו מתייחסים גם לאותם ימים.

להלן נסקור בקצרה את המאמרים שבשער הראשון לזכרו של פרופ' שלמה מורג:

אילן אלדר במאמרו 'לשאלת סיגולו של עקרון השקילה הכמותית הערבית לשירת החול העברית לאור הדקדוק העברי בספרד' מציע הסבר חדש למהות ההבחנה בין הברות כבדות (ארוכות) לבין הברות קלות (קצרות) בשיטת השקילה הכמותית של שירת החול העברית בספרד. ההסבר תולה את התפיסה הקטרתית של "כובד" ההברה בתפיסה הדקדוקית של ה"נחיס" ("הנח הנראה" ו"הנח הנעלם"), שהייתה מהלכת אצל המדקדקים והמשוררים העבריים על אדמת ספרד המוסלמית. כמתברר, מושג הנחות הוא שאפשר לממציא השיטה הכמותית העברית, דונש בן לברט, להשתית את הבחנת הכובד ההברתי על הניגוד הפונמי שבין תנועה מלאה לבין תנועה חטופה, בהקבלה לניגוד הפונמי בערבית שבין תנועה ארוכה לבין תנועה קצרה.

יפה ישראלי במאמר 'תרגומי המקרא בארמית החדשה - להג סקזי' סוקרת תרגומים של חלקים גדולים מספרי המקרא לארמית חדשה יהודית בדיאלקט סקזי, שפת דיבורם של יהודי כורדיסטן הפרסית, ומסכמת את

הקווים האופייניים לתרגום. התרגום למקרא מוגדר במאמר כמילולי בעיקרו, ונידונות בו הסטיות ממגמה זו.

במאמר 'ה"א השאלה במקרא ובעיתונות הכתובה בת-ימינו: היקריותה ותפוצתה' רות בורשטיין בודקת את התנאים המורפו-סינטקטיים שבהם ה"א השאלה עשויה להיקרות. היא משווה תנאים אלו לתנאים שבהם ה"א היידוע עשויה להיקרות ומסיקה מסקנות לגבי יחסי התפוצה בין השתיים. היא בוחנת את הסביבות הלשוניות של היקריות ה"א השאלה הן בעברית המקרא והן בעברית בת-ימינו.

מאמרו של רפאל ניר 'הבטוי האירוני - בין הסמנטי לפרגמטי מוקדש לאמצעי לשוני-רטורי מתוחכם: ועתיק יומין - האירוניה. פענוחם של מבעים אירוניים מותנה בהבנת היחסים שבין המישור הסמנטי לפרגמטי. במרכז הניתוח הוא מציב את ההנחה שהמבע האירוני אינו אלא סימולציה של אמירה שקרית, וזאת בניגוד למבע השקרי, שהוא בבחינת סימולציה של אמירת אמת. ניר מנתח את השימוש ברטוריקה האירונית בשיח הציבורי והעיתונאי (בעיקר בשירות הסטירה).

במאמר 'ספרי "אליס" כספר תחבירי בוחנת רחל אוסטרובסקי כמה היבטים תחביריים בשני ספרי "אליס" ללואיס קרול; המציאות הבדיונית בהם מחקה את המציאות הממשית, אך משנה את החוקים המעצבים אותה, כולל חוקי הלשון. קרול מפרק את תבניותיה של הלשון ומחברן מחדש, ועל כן יכולים ספרי "אליס" לאייר תחומי לשון רבים. אוסטרובסקי מדגימה כמה נושאים תחביריים הנזכרים בספרים, כגון סדר נושא-נשוא, יחסות, הפיכת פסוקית ראשית לפסוקית נטועה ועוד.

רות בורשטיין